

A black and white close-up portrait of Vladimír Špidla, an elderly man with wrinkles on his forehead and around his eyes. He is looking directly at the camera with a neutral expression. The background is a plain, light color.

Luboš Beniak

Špidla

aneb Zdroje jsou...

Bývalý premiér
Vladimír Špidla
v otevřeném
rozhovoru
o životě
a zákulisí
politiky

P
R
O
S
T
O
R

**P R
O S T
O R**

Luboš Beniak

Špidla aneb Zdroje jsou...

Bývalý premiér Vladimír Špidla

v otevřeném rozhovoru o životě a zákulisí politiky

PROSTOR

✓ **Luboš Beniak**

Špidla

aneb Zdroje jsou...

**Bývalý premiér
Vladimír Špidla
v otevřeném
rozhovoru
o životě
a zákulisí
politiky**

© Luboš Beniák 2022
© Vladimír Špidla 2022
Cover photo © Milan Jaroš / Respekt 2016
Photo © Jan Zátorský st., Bohuslava Maříková,
Petr Topič / MAFRA, European Community,
ČTK, Profimedia, archiv Vladimíra Špidly
© PROSTOR 2022

ISBN 978-80-7260-524-8

Úvodem

Jak mě napadlo požádat právě Vladimíra Špidlu o desítky hodin rozhovorů, ze kterých vznikla tato kniha? To jsem v rozpuku Babišovy éry zase jednou v duchu lomil rukama nad obvyklými zprávami z nejvyšších pater české politiky a v tom tichém, bezútěšném zoufalství jsem si řekl, že od nich – ministrů, premiérů, prezidentů, poslanců, hejtmanů – vlastně nechci už nic jiného, než aby to byli slušní lidé, kteří nelžou, nekradou, nepodvádějí a nedělají z občanů hlupáky. Samozřejmě mám i některé zásadní požadavky na politický program, ale těm kromě extremistů a šilenců vyhoví snad každý: liberální demokracie, opravdu svobodné volby, nezávislé soudy a tak. A chci, abychom patřili na Západ, ne na Východ. Ale jestli nám vláda trochu zvýší daň ze mzdy nebo bude legálně přesouvat peníze z našich kapes do rozpočtu jinak, s tím se smírím. Nežádám od našich politiků, aby byli vtipní, elegantní a mně osobně sympatičtí, klidně ať jsou nudní, ostatně v nich nehledám kámoše. Platím si je stejně jako zubaře nebo instalatéra a od těch taky nevyžaduju charisma, ale korektní jednání, profesionalitu, kvalitní práci za rozumnou cenu.

Vzápětí jsem si uvědomil, že už samotné slovní spojení „slušný člověk v politice“ mi připadá jako ironický protimluv. Slovní hříčka, něco jako „slaný cukr“ nebo „suchá voda“.

A potom mi volnou asociací myšlenky doputovaly k Vladimíru Špidlovi, který neskóroval v žebříčcích popularity, ale nad jeho osobní integritou se nikdy nevznášely otazníky. Vždy byl tím vzdělaným, slušným člověkem v politice, který to dotáhl vysoko, byl premiérem a eurokomisařem. Také prohrával a chyboval, ale kdo ne? Uvědomil jsem si, že by mě zajímalo, jak dnes hodnotí svá vítězství a porážky, jak se dívá na Evropskou unii a na svoji

spolupráci a následný zápas s Milošem Zemanem, proč některé věci udělal a jiné ne...

Zavolał jsem mu, sešli jsme se, řekl jsem mu, že bych s ním rád napsal knihu rozhovorů o jeho kariéře a životě vůbec. A on na to přikývl.

„Nevadí, že jsem vás nikdy nevolil?“ ještě jsem se pro jistotu zeptal.

Jen se usmál.

Luboš Beniak

leden 2022

Mladý muž

Na předchozí
dvoustraně
Malý čtenář s tátou
Václavem a mámou
Dagmar.

V prosinci 1989 jste si dal do *Jihočeské pravdy* inzerát, že hledáte zájemce o obnovení sociální demokracie v kraji. *Jihočeská pravda* byla deníkem komunistické strany, takže představa, jak vám tisknou ten inzerát, je maličko pikantní.

To je pravda.

Tehdy prakticky všichni, kdo si přáli změnu režimu, vstupovali do Občanského fóra jako do univerzální platformy pro boj se společným nepřítelem a až po měsících či letech přešli do různých partají. Vy jste ale měl okamžitě jasno a založil jste, respektive obnovil, politickou stranu.

Já studoval historii a politické dějiny jsem měl jednoznačně spjaté s politickými stranami. Nikdy jsem nevěřil v životaschopnost nějaké všeobjímající „nepolitické politiky“, což bylo jedno z hlavních hesel Občanského fóra.

Jakou měl ten inzerát odezvu?

Až překvapivě silnou. V hospodě U Folprechtů v Českých Budějovicích se sešlo možná sto lidí, odhlasovali založení krajské organizace, a protože jsem to celé spískal, zvolili mě předsedou. Ani jsme nevěděli, že se v Lidovém domě v Praze obnovuje celostátní sociální demokracie. K ní jsme se posléze pochopitelně připojili.

Proč jste sociální demokrat?

Důvodů existuje víc. Pocházím z levicově smýšlející rodiny; máma za války působila v komunistickém odboji, už od roku 1943, ona nebyla žádný svatý posledních dnů. Byla velmi statečná, po válce byla dokonce cvičena pro zvláštní úkoly, ale pak u ní

Vlevo
S kamarádem na
Václavském náměstí,
bylo jim asi šestnáct
a blížilo se pražské
jaro.

propukla duševní choroba a tím tato její kariéra skončila. Táta byl divadelní režisér, kterého po roce 1968 vyhodili z KSČ a z Národního divadla, potom už mohl jen hostovat v menších divadlech mimo Prahu. Mými rodiči otrásl, co se od druhé poloviny padesátých let dozvídali o brutalitě stalinského režimu. A další ránu dostali v srpnu 1968; s komunistickým režimem vnitřně skoncovali, ale ne s levicovými ideály založenými na potřebě vzájemné solidarity.

Ještě silnější vliv než rodinná tradice na mě mělo sledování rakouské televize. Žil jsem v Jindřichově Hradci, blízko hranic, takže jsem i za komunismu mohl vidět doslova v přímém přenosu, jak působí sociální demokracie ve vyspělé zemi. Hodně se mi to líbilo.

A poslední faktor, který mě přivedl k sociální demokracii, byla ochrana přírody. Zabýval jsem se jí opravdu vytrvale, koncem sedmdesátých let jsem patřil k zakladatelům Českého svazu ochránců přírody. Podle mého je ekologická či zelená politika politikou solidární – a tudíž levicovou. Sociálnědemokratická

Padesátá léta na vsi.

solidarita s lidmi má velmi blízko k solidaritě s přírodou, protože ona, stejně jako lidé, nemůže být určena k pouhému využití.

Listopad 1989 vám přehodil výhybku k politické kariéře, která vedla až na vrchol – premiér, eurokomisař... Asi pro vás znamenal nejdůležitější životní předěl.

Ne. Pro mě to byl srpen 1968. Listopad 1989 jsem chápal jako vyvrcholení procesu, jehož postupný vývoj jsme mohli sledovat – nikdo sice nemohl přesně vědět, co a kdy a jak se stane, ale po tom, co proběhlo v okolních zemích, bylo jasné, že k něčemu dojde i u nás. Srpen 1968 mě ale zasáhl jako blesk z čistého nebe. Bylo mi sedmnáct, měl jsem určitou představu o světě a najednou se ulicemi valily tanky a všechno bylo jinak. Pro mě je rok 1968 spojený se ztrátou životní jistoty, kterou jsem už nikdy nezískal zpět. Samozřejmě nejsem nějaká rozvrácená osobnost, ale od té doby mám v podvědomí, že se kdykoliv může stát něco, co nám obrátí život naruby. Nic není jisté, nic nemusí trvat navěky.

15

Pražské jaro 1968 muselo být pro mladého kluka úplný výbuch: svoboda, vtipy v divadlech a časopisech, minisukně, rock-and-roll, otevíral se před vámi celý svět...

A zničehonic ty tanky. Mně se toho až tolik nepříhodilo, ale přesto jsem měl i doslova válečné zážitky: jednou jsem například vylopoval plakáty proti okupaci a zatkla mě ruská hlídka. Postavili mě k nějaké zdi, parkoval tam obrněný transportér s kulometem namířeným na mě a takhle jsem tam stál asi tři hodiny a zíral na omítku. Pak mě prostě nechali odejít. Nebo večer ležíte v posteli a slyšíte střelbu, jednou dokonce i výstřel z děla – hluk jakoby nepřítel vzdálené fronty.

Pro mě osobně bylo ještě horším zážitkem než invaze její první výročí. Zúčastnil jsem se velké demonstrace v centru Prahy, to na mě silně zapůsobilo, protože když vidíte, že se opravdu střílí... Jedna z posledních bitek se odehrála na náměstí Republiky, kde na nás nejdřív zaútočily Lidové milice, my je zahrnali, ale pak

tanky rozjely barikádu. Mně se podařilo utéct, a jak jsem mizel kolem ministerstva průmyslu, zahlédl jsem na dnešním Štefánikově mostu dva tanky, které před sebou hnaly do Letenského tunelu snad dvě stě lidí, opravdu neskutečný pohled...

Druhý den jsem si šel vyzvednout do prodejny Supraphonu desku Bee Gees, kterou jsem měl objednanou v Gramofonovém klubu. Máma měla hrozný strach pustit mě do města, ale na Václaváku se už nic nedělo. Zavolał jsem jí z budky, ať se nebojí, že už jedu domů, a sotva jsem z ní vyšel, sebrali mě policajti. Odtáhli mě na služebnu do Krakovské ulice a tam mě mučili, jinak to nedovedu říct. Do místnosti na výslech jsem šel uličkou chlapů a ti mě řezali obušky z obou stran, až krev stříkala. Musel jsem jim přiznat, že jsem se pohyboval v centru i včera, a oni se ze mě snažili vymlátit, kdo tam byl se mnou. Posadili mě na židli, rozkázali mi dát si ruce na kolena a dostal jsem takovou ránu pěstí, že jsem odletěl do kouta. A znovu a znovu. Ten policajt přitom posměšně naříkal, že už ho bolí ruce. A když jsem ležel na zemi, dupali mi na prsty. Pak už jsem se nedokázal zvednout, zůstal jsem stočený do klubíčka, brečel jsem a najednou jsem si uvědomil, že mě můžou klidně i zabít, že je jim to jedno, nemají žádné zábrany. Ale naštěstí jsem se udržel aspoň v tom, že jsem nikoho neprozradil. S tím by se mi potom těžko žilo.

To je hrozné.

Celé to trvalo několik hodin. Nakonec asi usoudili, že jim k ničemu nejsem, a vyhodili mě, jen tak, bez nějakého protokolu. Předtím mě ještě ostríhali dohola a řvali přitom, že jsem zavšivený prase – nosil jsem tehdy relativně delší vlasy. Šel jsem rovnou do nemocnice, protože jsem měl zhmožděnou páteř, odražené ledviny, všude podlitiny...

Jak jste se z toho vzpamatoval?

Fyzicky jsem se uzdravil relativně rychle, ale rozvinul se u mě posttraumatický syndrom. Dva roky jsem chodil na psychiatrii

a bral antidepresiva. To najednou vidíte, že lidi nejsou ze železa a že podobná psychická rána je může nadlouho poznamenat. Dostat se z toho trvá léta, určitě neplatí, že se otřepete a za týden jste v pořádku.

Posttraumatický šok nebo syndrom mám spojený s americkými vojáky, kteří se vraceli z Vietnamu. Tehdy ta diagnóza asi vstoupila do obecného povědomí.

V britské psychiatrii se objevila už v průběhu druhé světové války – někteří vojáci přežili bombardování nebo dělostřelbu bez fyzického poranění, ale psychicky se zhroutili. Nedokázali dál bojovat. Slavný americký generál Patton jednoho takového vojáka v lazaretu zfackoval a křičel na něj, že je zbabělec, že mu nic není... Pattona za to málem odvolali.

Mladý chlap bez závazků, po takovém zážitku... Neuvažoval jste o emigraci?

Ne. Prostě mě to nikdy nenapadlo. Navíc máma byla opravdu vážně nemocná, nemohl bych odejít.

V roce 1970 jste byl přijat ke studiu historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vlastně jste měl štěstí – kdybyste se tam hlásil o rok dva později, skoro určitě by vás nepřijali, když vašeho tátu vyloučili z KSČ.

Bezpochyby. V první polovině sedmdesátých let se fakulta hodně změnila, učitelé mizeli jeden za druhým a na jejich místa přicházeli normalizační dogmatikové. Ale já měl zase štěstí, protože ten pro mě nejdůležitější člověk, profesor Robert Kvaček, tam zůstal. Psal jsem u něj diplomovou práci o založení Živnobanky a musím říci, že mě hodně ovlivnil.

Když jste se stal vysokoškolačkem, dost lidí ještě pořád doufalo, že se pražské jaro vrátí a že se Sověti stáhnou. Ale velmi rychle se ukázalo, že pokus o liberalizaci režimu ztroskotál. Když jste v roce 1976 promoval, pevnou rukou nám vládl rigidní sovětský neostalinismus a jeho místní pohůnci. Zabýval jste se v té době politikou?

Ani ne. Jen jsem pomáhal distribuovat exilové tiskoviny – *Listy, Svědectví* a *Infomat* –, které se k nám zvenku pašovaly.

Jak jste se k tomu dostal?

Přes jednoho spolužáka.

Jak to probíhalo?

Na začátku jsme si s mým „řídícím důstojníkem“ domluvili několik míst, která jsem pravidelně kontroloval. Pak se tam na určené zdi objevil křídou napsaný kódovaný vzkaz, kdy přijde zásilka a do které mrtvé schránky ji uloží. Došel jsem tam, cestou

dával pozor, jestli mě někdo nesleduje, časopisy nacpal do velkého batohu a odnesl domů. Byl jsem větší distributor, časopisy jsem rozdělil několika menším distributorům a ti je roznášeli dál.

Znal jste lidi, kteří vám psali ty kódované zprávy a doručovali zásilky?

Ne, ta síť byla dobře zakonspirovaná. Jednou za čas jsem se s někým setkal – našel jsem na zdi křídou napsaný příslušný kód, čekal jsem na domluveném místě, kde mě někdo oslovil třeba: „Nevíte, jak bych se dostal do Husovy ulice?“ A já musel odpovědět: „Promiňte, ale já nejsem z Prahy, jsem z Chrudimi.“ Potom jsme se například domluvili, kde budou nové mrtvé schránky, obešli jsme je a nakonec si určili místo a heslo pro příští setkání. Vždy přišel někdo jiný.

Jak ta vaše „protistátní činnost“ skončila?

Po dvou letech zatkli nějaké lidi a značky se přestaly objevovat. Mně se nic nestalo, protože ti zatčení mě neprozradili – neznali mě.

20

Foto z vysokoškolského indexu.

Byl jste po vysoké škole na vojně?

Krátce před odvodem mě porazila motorka, utrpěl jsem úraz hlavy a dali mi díky tomu modrou knížku. A když jsem se uzdravil, už mě nechali na pokoji. Tehdy odvodové komise moc netlačily na pilu, ale krátce nato přituhlo, a kdybych šel k odvodu později, vojně bych neunikl.

Brzy po promoci jste se z Prahy odstěhoval. Proč?

Hned po škole jsem se oženil a v Praze jsme neměli šanci získat byt. A nemohl jsem najít pořádnou práci. Narážel jsem na problém, který jste už zmínil: tátu vyloučili z KSČ, měl jsem zkrátka špatný kádrový profil.

Nějakou chvíli jsem pracoval ve skladu kulisy Národního divadla: ve vrátnici seděl známý cestovatel L. M. Pařízek, dělalo tam cirkusácké trio Albatros... Zúčastnil jsem se tam jedné z mála stávek, které u nás v sedmdesátých letech proběhly. Nešlo o politickou stávku, jen o peníze, a působilo to spíš jako zábavná taškařice. V Národním tehdy hostovalo divadlo ze Záhřebu a nám přikázali, abychom naložili jejich kulisy a vypravili je na cestu zpátky. My řekli, že přesčasy zadarmo dělat nebudeme, ale vedení nám nic dát nechtělo. Tak jsme prohlásili, že stávkujeme. Oni na to, že místo nás nasadí vězně. Opravdu přijeli lidé z vězeňské služby, rozhlédli se a pravili, že je tam příliš členitý terén a nemohli by vězně uhlídat. Mezitím běžel čas a začínal hrozit mezinárodní skandál. Nakonec ustoupili, dali nám asi tisíc korun a my ty kulisy naložili.

Prožít na vlastní kůži takový zápas musela být pro budoucího sociálního demokrata a ministra práce a sociálních věcí unikátní zkušenost... A proč jste se s manželkou přestěhovali do jižních Čech, a ne někam jinam?

Měl jsem k tomu kraji určitý rodinný vztah. Můj děda Emanuel Rychlík byl významný lékař, provedl v roce 1909 vůbec první operaci srdce v zemích Koruny české. Za první světové války

jako vojenský lékař velel na různých frontách polní nemocnici. Po válce a vzniku republiky ale jako bývalý rakouský plukovník nenašel práci v Praze, kde předtím působil, tak odešel do Jindřichova Hradce, kde pomáhal založit moderní nemocnici. Později žil v Písku a tam se narodila moje máma. Mimochodem, děda v padesátých letech strávil také nějaký čas v komunistickém kriminálu.

Nejdříve jsme se ženou bydleli v různých vesnicích okolo Jindřichova Hradce. Asi po pěti letech se nám konečně podařilo získat byt na sídlišti a tam jsme na dlouho zakotvili.

Čím jste se živil?

Střídal jsem různá, většinou manuální zaměstnání, pracoval jsem v mlékárně, na pile, v Teplotech, kde se vyráběly tepelné izolace...

Pokoušel jste se najít nějakou práci, která by alespoň trochu odpovídala vašemu vzdělání?

Pravidelně jsem chodil na okresní odbor kultury v Jindřichově Hradci žádat, aby mě někam umístili, ale bez výsledku. Jednou jsem se ucházel o místo v oblastním archivu v Třeboni. Bydlel jsem tehdy na dost omšelém statku v Hrutkově, spal jsem po noční a vzbudilo mě bouchání na dveře. Stáli tam dva policajti v civilu a řekli mi, že se jdou přesvědčit, jestli nežiju západním způsobem života. Nechápatě jsem na ně koukal; vysvětlili mi, že západní způsob života se projevuje chováním, oblékáním nebo v rozhovorech – a odešli. V mlékárně za mnou potom přišel mistr, tvářil se ustaraně a ptal se, jestli se „hlásím ke sboru“.

Chvíli trvalo, než mi došlo, že myslí Sbor národní bezpečnosti. Tehdy totiž všechny archivy patřily pod ministerstvo vnitra a ti dva v civilu mě prošetřovali i v mlékárně. Potom mi poslali dopis, že nesplňuju nároky kladené na socialistického archiváře.

Jak jste snášel, že jste se po univerzitním studiu historie musel živit manuální prací, protože vás kvůli rodičům k ničemu jinému nepustili?

Mně to bylo v zásadě jedno. Ani nevím proč, ale nijak jsem tím nestrádal, opravdu ne. Nebral jsem to jako nějaké ponížení. S lidmi jsem všude vycházel dobře, nikdy se nestalo, že by na mě koukali skrz prsty, protože jsem byl vysokoškolák z Prahy a zajímaly mě jiné věci než je.

Začátkem osmdesátých let mě zaměstnali na okresním odboru kultury jako referenta památkové péče a ochrany přírody, ale šlo jen o krátkodobý záskok za někoho, kdo šel na vojnu. Pak jsem se dostal do okresního muzea, ale tam za chvíli přišel nový ředitel, řízný kádr, takže jsem se zase musel vrátit k manuální práci. Až v roce 1988 mě vzali do krajského střediska památkové péče, přestěhovali jsme se do Českých Budějovic a to už vypadalo jako stabilní zaměstnání. Ale potom přišel listopad 1989.

23

Člověk jako vy – intelektuál, historik – se chce ale přece realizovat i v práci, nejen v rodinném životě a tím, že se věnuje svým koníčkům. Opravdu vás nedeprimovala vaše tehdejší existence, kterou vám vnutil režim?

Opravdu ne.

Rezignoval jste?

Nerezignoval, já zkrátka normálně žil. Už jsem vám říkal, jak zásadní pro mě bylo, co se stalo v roce 1968. Od toho okamžiku jsem měl pocit, že jsem všude jen návštěvník, na nic jsem se neupínal a nevázal. Věci přicházely a odcházely. Nemůžu říct, že mi všechno bylo úplně jedno, ale nijak jsem se netrápil. Život běžel a já dělal, co jsem měl a mohl.

Čím jste se tedy během těch zhruba patnácti let zabýval kromě toho, že jste chodil do práce a věnoval se rodině?

S mladším synem Šimonem.

Za povšimnutí stojí i čepice, nazývaná zmijovka, hadovka či pepíkovka: Vladimír Špidla jí zůstal věrný, i když jako vrcholný politik létal po celém světě.

Hodně jsem četl, vytrvale studoval odbornou historickou literaturu.

Několik let jsem působil v amatérském loutkovém divadle, pak jsem ho i vedl. Jmenovalo se Dřevěný divadlo, bylo to klasické marionetové divadlo s vrchním vedením loutek. Hráli jsme pro děti a byli jsme celkem úspěšní, například jsme vyhráli přehlídku Skupovy Strakonice, ale poté jsme se střetli s místní komunistickou věrchuškou a zadrželi nám to.

A angažoval jsem se v Českém svazu ochránců přírody, to jsem prožíval asi nejintenzivněji. Měl jsem tam dost kamarádů a známých, přírodovědců z botanického ústavu v Třeboni, lesáku a dalších místních lidí. Byl to velmi zajímavý spolek propojený společným cílem, pro který jsme byli ochotní fyzicky i duševně něco dělat.

Vkládal jste nějaké naděje do Gorbačova a jeho perestrojky?

Moc ne. Čeho dosáhl a čeho ne, to jsem pochopil až s odstupem času.

Povídejte.

Nejpodstatnější je, že rozpustil impérium bez války, přestože měl k dispozici obrovskou armádu a další mocenské složky. Sovětský svaz, Varšavská smlouva, RVHP, všechno se hroutilo a rozpadalo, sypalo se mu to pod rukama a on měl spoustu příležitostí, jak tomu bránit silou.¹ Gorbačov a jeho lidé si mohli například

1 Varšavská smlouva – vojenský pakt uzavřený Albánií (odešla na protest proti invazi do Československa v roce 1968), Bulharskem, Československem, Maďarskem, Polskem, Rumunskem a Sovětským svazem poté, co se v roce 1955 Spolková republika Německo připojila k Severoatlantické alianci (NATO). Německá demokratická republika do Varšavské smlouvy vstoupila o rok později. Smyslem Varšavské smlouvy bylo podřídit armády členských zemí sovětskému velení a legitimizovat pobyt sovětských vojsk na jejich území. Na návrh Československa byla platnost smlouvy ukončena v roce 1991.

Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) vznikla na Stalinův popud v roce 1949 jako obchodní organizace zemí sovětského bloku. Kromě členů Varšavské

umanout, že za žádnou cenu nedovolí pobaltským republikám, aby se odtrhly; v tom případě by je museli vojensky obsadit, neobešlo by se to bez mrtvých a raněných, ale jejich armáda by to nějak zvládla. Takhle jednali jejich předchůdci, mnohokrát to předvedli. Gorbačov ale nechtěl válku a na každé výhybce, kde mohl odbočit k udržení mocenského statu quo za cenu násilí, odbočil k nenásilí. Jistě si nepředstavoval, že to skončí takhle, že od nich odejde třeba i Ukrajina, ale v určitých chvílích se musel vědomě rozhodnout, že raději než válku zvolí konec sovětského impéria. Tohle znamenalo zásadní rozdíl například oproti období před první světovou válkou – nikdo z jejích aktérů si ji vlastně nepřál, všichni měli nakonec pocit, že do ní byli vehnáni proti své vůli, ale dostali se do té situace proto, že nepřehodili výhybky směrem k nenásilí, když to ještě mohli udělat.

smlouvy do ní postupně vstoupily i Mongolsko, Kuba a Vietnam. Smyslem její existence bylo centrální ovládní všech ekonomik Sovětským svazem. Rozpuštění byla v roce 1991.